

Школа гуманістичного виховання В.О.Сухомлинського

Кожна виховна система базується на цінностях, які визначають напрям виховного процесу: на інтереси суспільства, держави чи на особистість (індивідуально-особистісний розвиток); на взаємини між учасниками процесу (авторитарні чи гуманістичні); на зміст виховного процесу (знаннєвий чи розвивальний).

Традиційне виховання передбачає надмірне управління виховним процесом, згідно з яким вихованці цілеспрямовано засвоюють соціально завдані та ідеологічно орієнтовані якості; регламентацію, що призводить до ігнорування внутрішнього світу особистості; монологізований вплив, обмеження ініціативи, творчості вихованців.

Гуманістична система ставить в "епіцентр виховання" особистість дитини як найвищу цінність життя. У процесі виховання дитина повинна бути "подібною Сонцю - центру планетарної системи" (Р.Галь).

*У нашій країні ідеал гуманістичного виховання блискуче реалізував у 50-60 роках ХХ століття **В.О.Сухомлинський**. Уся освітня система керованої ним Павлівської школи була орієнтована на творення щастя кожного вихованця, доброго ставлення до дітей, створення умов для індивідуально-творчого розвитку кожної особистості. "Виховання полягає в тому, - стверджував він, - щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно торкнутися до кожної з тисячі граней, знайти ту, яка, якщо її як перлину шліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе людині особисте щастя. Відкрити в кожній людині її, лише її неповторну грань, - у цьому мистецтво виховання".*

Розвиваючи дитячу індивідуальність, В.О.Сухомлинський надавав великого значення людяності. У "Школі радості" вихованці осягали ази людяності. Вони вчилися бачити горе, сум, печаль, тривогу, відчай, радість людей, які оточують у повсякденному житті, робили благородні вчинки - допомагали цим людям із внутрішніх спонукань, переживаючи при цьому глибоке почуття задоволення. *Так дитина вчилася співпереживати, розуміти іншу людину і оцінювати саму себе.*

Предметом виховання у школі була людина - дитина, підліток, юнак, духовний світ конкретної дитини, джерела її розумового, морального, емоційного, фізичного, естетичного розвитку. Кожен педагог повинен був глибоко, до тонкощів знати індивідуальність кожного учня, стверджувати гуманне начало у вихованні, що розцінювалося як найважливіша риса педагогічної культури вчителя.

Вихователь повинен ужитися у світ дитини, бути наставником і другом, одноступцем, "переживати разом з ним радість перемоги і гіркоту втрати". *"Процес виховання, - писав В.О.Сухомлинський, - полягає у єдності духовного життя вихователя і вихованців - у єдності їхніх ідеалів, намагань, інтересів, думок, переживань"*.

Важливою проблемою у вихованні є, на думку В.О.Сухомлинського, гармонія педагогічних впливів. Складні відносини, які оточують дитину, ніким не усвідомлюються як спеціальний засіб виховання. Але саме вони для дитини є середовищем, яке дає наочні уроки, адже в них вона бачить матеріалізовані погляди старших, їх судження, звички, наміри. Якщо ж інформація, відбита в свідомості й підсвідомості дитини, суперечить іншим засобам впливу на особистість, важко виховати *"голос совісті"*. Гармонія першого і другого джерел виховання вимагає, щоб активна діяльність вихованців спрямовувалася на творення обставин, середовища, яке б посилювало дію всіх засобів виховання.

Співробітництво дітей і дорослих, довіра дітям, виховання без покарань, творча праця і моральна свобода, можливість вибору вчинку, лінії поведінки, способу життя, прийняття відповідальності за свій вибір та інше - *важливі гуманістичні принципи, на яких побудована педагогічна система В.О.Сухомлинського.*

Мета і завдання гуманістичного виховання.

Проблемам виховання дітей і молоді в дусі гуманізму особливу увагу надавав В.О.Сухомлинський. Він неодноразово підкреслював, що нема і не може бути виховання гуманіста без людської любові і поваги до вихованців, бо саме розумна любов і повага роблять дитину здатною піддаватись впливові педагога і колективу.

Метою гуманістичного виховання є формування гуманістичного світогляду на основі розвитку етичної культури школярів. Це відповідає базовому розумінню

культури особистості як гармонії культури знань, умінь і ставлень. Знання й уміння опосередковують ставлення. Ставлення – це реальний дійсний зв'язок, який встановлює людина з об'єктами оточуючої дійсності в своїй свідомості. Це зв'язок особистісного “Я – Я”, “Я – Ти”, “Я – природа”, “Я – суспільство”. Показниками ставлення особистості є її якості. Якості несуть в собі в прихованому стані значиме для людей – цінність.

У педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського знаходимо багато творів та висловлень стосовно проблеми гуманного управління школою. Методи і форми управління школою, коли директор виступав інспектором над вчителями, чиновником-адміністратором, в обов'язки якого входило стежити, чи правильно викладається програма, чи не допущено якихось помилок, вважались анахронізмом для Василя Олександровича. *Так, М. Легкий та І. Остаповський характеризують сутність і зміст гуманного управління школою в педагогічній концепції В.О.Сухомлинського.*

Вивчення ними досвіду павлівського педагога показало, що однією з головних умов гуманного управління школою за його системою було наукове дослідження особистості дитини: **„Щоб бути гуманним, – потрібно знати душу дитини”**. Виходячи із можливості зазначеного, В.О.Сухомлинський та педколектив його школи глибоко вивчали, досліджували природний анатомо-фізіологічний бік психічних явищ, духовний світ дитини, залежність процесів, що в ній відбуваються, від найрізноманітніших факторів навколишнього середовища.

Узагальнюючий аналіз найбільш відомих вітчизняних та зарубіжних педагогічних виховних систем, пріоритетним напрямом діяльності яких є здійснення навчання та виховання на засадах гуманізму дозволяє визначити основні цілі та завдання системи виховного процесу в сучасній школі.

Сутність основних положень цієї системи полягає у наступному:

У центрі навчально-виховного процесу - дитина, яка є не тільки об'єктом, але й суб'єктом виховання. Життєвий досвід дитини - вирішальний фактор формування особистості; дитина сама створює свою особистість, а вся система навчання і

виховання повинна допомогти їй виявити у собі і розвинути те, що їй органічно притаманне.

У вихованні:

✓ орієнтація на духовно збагачену особистість, як альтернатива функціонуючим односторонньо інтелектуалістичним моделям шкіл. *Звідси основне завдання педагога - допомогти дитині створити гармонію між тілесно-фізичним та духовним;*

✓ виховання повинно бути вільним. Кожна дитина має пізнати світ і знайти у ньому своє місце, не перестаючи його любити. Школа має забезпечити простір вільним та природнім проявам особистості дитини. Свобода дитини повинна бути обмежена лише інтересами колективу;

✓ основна увага педагогів повинна надаватись моральному вихованню особистості учня з пріоритетом загально - людських цінностей, де провідна роль належить сім'ї. Недопустиме лише формальне засвоєння моральних правил. Істинно моральній поведінці може навчити лише саме життя, тобто конкретний життєвий досвід дитини.

Завдання сучасної школи у гуманістичному вихованні:

▪ так побудувати діяльність, щоб сама її організація виховувала дітей у душі високої моральності;

▪ забезпечення індивідуального підходу у вихованні, що ґрунтується на власному виборі дитини, а звідси - побудова виховання на висновках з наукового аналізу результатів спостереження та вивчення дитини.

У змісті, формах та методах навчання:

- ✚ збільшення у навчальних планах питомої ваги предметів гуманітарного циклу;
- ✚ гуманістична спрямованість змісту навчальних дисциплін;
- ✚ образне, художнє викладення матеріалу;
- ✚ врахування вікових життєвих ритмів дітей, сензитивних періодів у навчанні;
- ✚ диференційований підхід, робота в індивідуальному режимі учнів;
- ✚ гуманізація форм контролю знань, оцінювання не тільки результату, але й затрачених зусиль;
- ✚ забезпечення почуття успіху у навчанні;

✚ уникнення транслювання знань у готовому вигляді.

В управлінні школою:

- колегіальність прийняття рішень, систематична робота учительських колегій;
- учнівське самоврядування;
- постійна турбота про здоров'я дітей;
- створення цілісної системи вивчення учнів, проведення тематичних психологічних семінарів та науково-педагогічних рад і консилиумів;
- організація навчання вчителів, підвищення їхньої кваліфікації, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, світовими альтернативними педагогічними системами;
- організація спільної діяльності школи та сім'ї, робота батьківських університетів, теоретичних семінарів;
- організація "життєвого простору" дітей, продумане оточення, яке якомога більше наближається до умов сім'ї.

У характері взаємовідносин всіх учасників педагогічного процесу:

- ❖ створення особливої атмосфери взаємодовіри та взаємоповаги;
- ❖ використання стилів педагогічного спілкування на основі дружньої прихильності та захоплення спільною творчою діяльністю;
- ❖ висока ступінь інтеграції школи та сім'ї;
- ❖ формування учнівських класів за моделлю сім'ї - різновікові групи у молодшій школі;
- ❖ дотримання і вдосконалення спільно вироблених шкільних традицій, свят, усього, з чого формується "обличчя" школи та її індивідуальність.

Ідея гуманістичного виховання в теорії і практиці В. О. Сухомлинського.

Систему В.О. Сухомлинського без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти охоплення системотворчих феноменів та глибини й переконливості інтерпретації їх причинно - наслідкових зв'язків.

Незважаючи на багатоаспектність феноменів, що є предметом аналізу, вони підпорядковані найголовнішому - *реалізації у вихованні гуманістичної ідеї, яка пронизує всю теорію й практику В. О. Сухомлинського як педагога.*

Можливо, саме завдяки цьому будь-який його твір, незважаючи на складність, глибинність порушених у ньому проблем, читається легко, як художньо довершена проза чи навіть поезія.

Звернення до серця і розуму дитини, а не намагання повчати, вказувати їй, розпоряджатися нею, є найкращим психологічно довершеним інструментом, котрий завжди спрацьовує, викликає відгук дитячої душі, бажання стати кращим. Таким чином відбувається не лише вплив учителя на вихованця, а й поєднання їхніх прагнень, зусиль у спільну дію, виникає об'єднуючий мотив, який забезпечує гуманні стосунки вихователя і дитини, їх суб'єкт-суб'єктну педагогічну взаємодію.

Гуманізм педагогічної системи Сухомлинського ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її праві на свободу і гідність як неповторної індивідуальності. Він висунув і розвинув **концепцію відносної автономії конкретної особи, її права на вибір на основі власної совісті.**

Одне з найважливіших і водночас найскладніших завдань вихователя полягає у тому, щоб представити маленьку людину самій собі, допомогти розвитку у ній внутрішнього бачення (ми б сказали — "себебачення") і на цій основі сприяти становленню її рефлексивних здатностей.

Визначним чинником, що зумовлює високу педагогічну культуру та ефективність системи Сухомлинського, є те, що він не лише глибоко розумів роль феномена рефлексії, а й мав виняткову здатність до рефлексії у міжлюдських стосунках. Це можна безпомилково відчутти, вдумуючись у поради, з якими він неодноразово звертався до педагогів та учнів.

В одному з таких звернень до дітей читаємо: *"Умій відчутти поряд із собою людину, умій розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ — радість, горе,*

бїду, нещастя. Думай і відчувай, як твої вчинки можуть відбитися на душевному стані іншої людини».

Ідея служіння людям, турбота про їх благополуччя, щастя, потреба постійно оберігати їх, особливо в годину важких життєвих випробувань — одна з найголовніших у творах Сухомлинського. *В умінні "відчувати душу" іншої людини, у здатності розуміти її душевний стан педагог вбачав найціннішу рису моральності дитини.* У книзі "Як виховати справжню людину" автор, звертаючись до дітей, писав: "Не завдавай своїми вчинками, своєю поведінкою болю, кривди, турботи, тяжких переживань іншим людям. Умій підтримати, допомогти, підбадьорити людину, в якій горе... Не будь байдужим".

Значний теоретичний і практичний інтерес для сучасної педагогіки становлять праці, ідеї В. О. Сухомлинського, в яких знаходимо глибоке обґрунтування суті педагогічних явищ, закономірностей, глобальних проблем.

Спинимось лише на деяких із них і передусім на тих, що найтісніше пов'язані з гуманізацією виховного процесу.

До таких, на наш погляд, належить проблема співробітництва. Незважаючи на те, що серед його праць ми не знаходимо спеціально присвячених темі співробітництва, однак сама ця ідея є однією з тих, що пронизують всю теоретичну і практичну спадщину видатного педагога.

Найбільш реально ідея співробітництва виступає у винятковій увазі педагога до найчутливіших струн, настроїв, поривань, прагнень дитини. У цьому плані В. О. Сухомлинському найближчий за духом польський педагог-гуманіст Януш Корчак, котрий також беззастережно віддавав себе, своє серце і навіть життя дітям. Двох великих педагогів об'єднує глибоке проникнення в дитячий світ, любов і повага до них.

Повага до особистості вихованця незалежно від його віку, визнання складності його внутрішнього світу і необхідності відповідального ставлення до долі дитини —

переконлива характеристика гуманістичної спрямованості педагогічної системи Сухомлинського.

Обґрунтовуючи практичну необхідність гуманних взаємин між вихователем та дитиною, між самими дітьми і взагалі всіма учасниками виховного процесу, педагог переконливо показав, що найцінніше у дитини — її індивідуальність, неповторність внутрішнього світу, своєрідність здібностей, потенційних можливостей.

Вирішальний вплив на розвиток учнів (зокрема на їх моральний розвиток) має така організація виховання, за якої належна увага приділяється стимулюванню внутрішньої і зовнішньої активності школярів, їхній оптимальній участі у вихованні як спільній з учителем діяльності.

Організований таким чином виховний процес, подібно до навчального, має ґрунтуватися на принципі проблемності. Це дає змогу кожному учневі, всьому класу бути не лише об'єктом виховного процесу, а й активним його учасником, суб'єктом виховної діяльності. При цьому забезпечуються умови, за яких кожен учень і колектив загалом мають широкі можливості брати участь у діяльності, в якій керівна роль належить учителеві. Це - самостійне оцінювання дій, вчинків, одне одного, орієнтацій, поглядів, уподобань, обмірковування і розв'язання посильних моральних проблем, пов'язані з цим дискусії, відстоювання власного погляду, прийняття рішень тощо. Такій самоактивності учнів Сухомлинський надавав особливого значення.

У ранньому віці закладаються основні напрями розвитку дитини як особистості, вимальовуються головні контури становлення її моральності. Звідси глибока впевненість Сухомлинського у винятковій ролі, яку відіграють мати й батько в долі дитини. Чи стане вона Людиною гідною, щасливою і чи принесе своїм життям щастя іншим людям, залежить від того, які зерна посіють батьки в душі дитини, чи зігріють вони її серце теплом любові, правди і справедливості. "Прекрасні діти виростають у тих сім'ях, де мати і батько по-справжньому люблять одне одного і разом з тим люблять і поважають людей. Я відразу бачу дитину, в якій батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять одне одного. У такої дитини — . мир і

спокій у душі, стійке моральне здоров'я, щиросердна віра в добро, віра в красу людську".

Одна з найважливіших гуманістичних ідей, що пронизують педагогічну систему Сухомлинського, полягає в запереченні, неприпустимості будь-якого насильства над дитиною, визнанні педагогом права учня бути суб'єктом виховного процесу, рівноправним, хоч і різнозобов'язаним (порівняно з педагогом) учасником, бути суб'єктом власної активності, носієм волі.

Вихідними в аналізі думок педагога про проблему відповідальності дітей є сучасні уявлення. Тривале вивчення цієї проблеми дало можливість В. О. Сухомлинському так визначити цю якість: відповідальність — це цілісна моральна якість людини, в якій інтегровані її духовні, психічні та психофізіологічні функції. Відповідальність включає в себе когнітивний, мотиваційно-емоційний та поведінковий компоненти.

В. О. Сухомлинський говорить про психологічні умови розвитку відповідальності. Насамперед ідеться про емоційні переживання. Ласка, радість духовного спілкування з рідними, сердечність, близькість із матір'ю і батьком є джерелом повинності: "Свідомість обов'язку і вихованість дитини виявляються в тому, як вона бере до серця найтонші відтінки почуттів своїх рідних, як вона реагує на їхнє духовне життя".

Видатний педагог вважав, що найнеобхіднішою умовою виховання дитини є створення умов для її самоствердження, самовираження, самореалізації під час виконання обов'язку.

Найбільш сприятливим віком розвитку відповідальності є підлітковий та юнацький вік, коли підліток і юнак вступають у різноманітні стосунки в сім'ї, групах ровесників та дорослих, у шкільних класах.

Таким чином, В. О. Сухомлинський розглядав **відповідальність** як внутрішню ознаку особистості, у якій гармонійно поєднуються особисте і суспільне. Він широко розумів предмет та інстанцію відповідальності дитини як майбутнього громадянина. Крім того, видатний педагог виділив психолого-педагогічні умови цієї

ознаки в дітей, і тепер його погляди стали основою для перебудови в сім'ї та школі **системи виховання відповідальності**. Тільки створюючи відповідні умови для повноцінного морального самоствердження, самовираження і самореалізації школярів в обов'язках, можна забезпечити позитивні результати виховання у них цієї ознаки.

Глибокі знання природи людської психіки й побудована на засадах цих знань педагогічних "технологій" (того своєрідного педагогічного "ноу-хау" — "знаю як") забезпечували реальність і дієвість педагогічної системи Сухомлинського. Цю систему він моделював не за наперед складеними, надуманими схемами, а творив її, виходячи із знання сутності дитини як безмежно складної соціальної людської істоти: з безконечним розмаїттям і неповторністю її особливостей, властивостей, потенцій як уроджених, так і набутих, з її сильними і слабкими, гарними і не вельми привабливими, суперечливими властивостями.

В. О. Сухомлинський — педагог-реаліст, який розуміє і розкриває всю складність праці вихователя, що потребує повної самовідданості аж до самозречення, праці, що посилюється лише людям талановитим, терплячим, наполегливим і вольовим. Вихователь — людина, якій, крім педагогічного таланту, великою мірою притаманна глибока і стійка потреба, вміння щиро любити дітей, шанувати їх і робити все для того, щоб виховати кожного з них справжньою Людиною.

Глибоко психологічна, гуманістична суть педагогічної системи Сухомлинського є її найвизначальнішою глобальною і глибинною характеристикою.

Можливо, саме тому значна частина його творів сприймається як твори поетичні, найкращі місця з них хочеться перечитувати знову й знову, вдумуватися у їхній складний і невичерпно багатозначний зміст. У них поетика і строго наукова реальність зливаються воедино, але ніколи не поглинаються одна одною, а лише взаємозбагачуються і взаємодоповнюють своє звучання.

Принцип гуманізму в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського.

Після глибокого вивчення спадщини В.О.Сухомлинського його принцип гуманізму можна уявити як струнку систему. Ця система включає систему блоків, кожен з яких – це вимоги до діяльності вчителя:

1. Систематичне піклування про всебічний, гармонійний розвиток дитини.
2. Любов до дітей і кожної окремої дитини.
3. Повага до дитини, вміння бачити в кожній людині особистість.
4. Віра в дитину як запорука педагогічного успіху.
5. Розуміння дитини – педагогічна емпатія.
6. Бережливе ставлення до духовного світу і природи дитини.
7. Вміння розвивати у дитини почуття власної гідності.
8. Вміння включати дитину в коло інтересів, життя і турбот інших людей.
9. Бути другом, мудрим порадиником дитини.

Василь Олександрович Сухомлинський вчив педагогів створювати організовану систему впливів на вихованців, яка сприяє всебічному розвитку дитини, побудована на принципах гуманізму. Він підкреслював, що “педагогічний ефект кожного впливу на особистість залежить від того, наскільки продумані, цілеспрямовані, ефективні інші засоби впливу”.

Методика гуманістичного виховання у Василя Сухомлинського являє собою систему органічно поєднаних різноманітних способів, методів, прийомів впливу на вихованців, що реалізувались засобами майстерного спілкування вчителя з учнями. У Павлівській середній школі, яку ще за життя педагога (1948-1970 рр.) називали школою-лабораторією педагогічної думки і практики виховання, поступово створювалась та відшліфовувалася струнка методика гуманістичного виховання, що містить такі найголовніші методи:

- 1) *виховання словом*: роз’яснення вчителем моральних понять, цінностей, норм, правил гуманної поведінки; етичні бесіди; словесне виявлення довіри і недовіри; навіювання; переконання, роздуми; створення казкових образів гуманної поведінки і взаємовідносин тощо;
- 2) *виховання прикладом*: відношення до людей, навколишнього світу, природи, України, людства;

3) *формування досвіду гуманної поведінки дітей*: організація спеціальних педагогічних ситуацій; доручення; спонукання до творчо корисної діяльності; створення ситуації успіху тощо.

4) *стимулювання й оцінювання вчинків, поведінки, діяльності*: похвала, заохочення, примус, осудження, недовіра, нагляд, заборона, обмеження, моральна підтримка та інші.

5) *самовиховання, саморозвиток учнів* як вершина, мета виховання.

Одну з мудрих педагогічних статей Сухомлинський назвав “Не бійтесь бути ласкавими”. У ній він з боєм підкреслював, що дуже часто в сім’ї та школі звучить неласкаве, байдуже, часом - грубе слово, що ранить душу дитини, робить її байдужою до будь-якого прояву людяності. Підвищений тон голосу у спілкуванні з дітьми створює нервову напругу, виснажує нерви. Діти можуть звикнути до цього. Тоді у дитини притупляються почуття, зникає сердечна чутливість, а сам педагог назавжди втрачає ті найважливіші нюанси, тони, півтони емоційної чуттєвості, які саме і роблять людину Людиною.

В.О.Сухомлинським було розроблено **гуманістичні принципи педагогіки**:

- 1) пізнання багатогранності дитини;
- 2) віри в її неповторність і талановитість;
- 3) визнання природного оптимізму дитини;
- 4) обережного звернення до її душі й розуму;
- 5) захисту багатства людської природи в дитячій душі;
- 6) виховання в учнів самоповаги;
- 7) утвердження краси в природі і в людині.

Для сучасного педагога мають велику цінність методичні поради великого педагога щодо шляхів виховання гуманістичної культури дітей, підлітків, напрямів практичної естетичної роботи з учнями, формування духовного світу людини.

Ідеалом учителя сучасної школи повинен бути той взірець вихователя, яким був сам В.О. Сухомлинський і якого він бачив у своїх мріях.

Головними рисами такого вихователя – гуманіста є:

- 1) мудра любов і влада педагога над розумом і душею дитини;
- 2) багатство думки, висока загальна культура;
- 3) спільні з дитиною погляди на життя, людину як найвищу цінність;
- 4) здатність зцілення душевних ран дитини;
- 5) ніжне, ласкаве ставлення до дитини.

“Вчительська професія, - писав В.Сухомлинський, - це людинознавство, постійне, те, що ніколи не припиняється, проникнення у складний духовний світ людини. Чудова риса – постійно відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – одна з того коріння, яке живить покликання до педагогічної праці”.

Перша порада із "Сто порад учителеві " В.Сухомлинського стосується розуміння проблеми "Що таке покликання до праці вчителя? Як воно формується? " .

Властивості педагогічної професії:

- 1) «ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, - з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя»;
- 2) кінцевий результат праці віддалений в часі;
- 3) багатофакторність впливів на дитину, «... завдання - боротися за людину, переборювати негативні впливи». Розумний, умілий, мудрий вихователь;
- 4) «об'єкт нашої праці - найтонші сфери духовного життя особистості, які формуються, - розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість».
- 5) об'єкт праці педагога - дитина - повсякчас змінюється. «Наша праця - формування людини, і це покладає на нас особливу відповідальність, яку ні з чим не зіставити».

Якості педагога - майстра:

- 1) "учительська професія - це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, який ніколи не припиняється... Це подив перед багатогранністю і невичерпністю людською";
- 2) " ... практична педагогіка - це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва... виховувати й відчувати її індивідуальний світ";
- 3) " наріжний камінь педагогічного покликання - це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини». Терплячість до дитячих слабостей, мудрість в розумінні дитини, конфліктів;
- 4) «гармонія серця і розуму» педагога. «Чуйність, сердечна турбота про людину - це плоть і кров педагогічного покликання»;
- 5) «... уміння настроювати себе на задушевну розмову з учнем, особливо з підлітком, надзвичайно важливе в тій майстерні педагогічних засобів, яку повинен створити для себе кожний учитель. Це вміння треба виховувати в собі, створювати, удосконалювати, «відшліфовувати», робити тоншим і більш дійовим... необхідно глибоко проникати в душу дитини, вдумуватися в те, чим вона живе, як вона дивиться на світ, чим є для неї люди, що оточують її. Дорогий мій колега, щоб стати справжнім вчителем, треба пройти цю школу сердечності - протягом тривалого часу пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується ваш вихованець. Це одна з найтонших речей у нашій педагогічній справі».

Педагогічні умови виховання гуманістичних цінностей школярів.

Стратегічними умовами проектування процесу виховання гуманістичних цінностей в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського виступають:

- 1) відповідність виховної практики концептуальним засадам особистісно орієнтованої гуманістичної моделі етичного виховання;
- 2) стимулювання ініціативи всіх суб'єктів виховного процесу;

- 3) створення необхідних умов для різнобічної життєдіяльності, життєтворчості молодій людині;
- 4) забезпечення успішності підростаючої особистості в освоєнні гуманістичних цінностей, її самоствердження, захищеності і підтримки;
- 5) створення ситуацій різноманітних позитивних емоційних переживань суб'єкта в предметній, комунікативній діяльності, спрямованих на суспільно значуще особистісне самовизначення та інтелектуально-моральний розвиток;
- 6) моніторинг змін індивідуальних якостей вихованців;
- 7) створення умов для прояву суб'єктом життєвої активності вищого порядку, тобто його смислотворчості;
- 8) установка на позитивний суб'єктний досвід вихованця /досвід самовизначення, досвід творчості, досвід комунікації як кооперації, установка на іншого;
- 9) створення "духу" школи на основі різнопланового, неформального, морального, особистісного спілкування як специфічної форми людських відносин. Для таких відносин характерні діалогічна доброзичливість, співтворчість педагога й дитини. Подібні відносини передбачають духовну атмосферу, у якій "розлиті" життєві цінності, які в свою чергу вимагають розумності "вибору" як вільної діяльності вихованця. Тут має бути також наявним його просування в своєму розвитку і саморозвитку;
- 10) поєднання розумного утилітаризму і морально-духовних устремлінь;
- 11) утвердження позиції школяра як рівноправного учасника педагогічного процесу, як наслідок - виникнення неформального, доброзичливого мікроклімату в педагогічній діяльності, інтерес педагогів до освоєння гуманістичних технологій, в основі яких здійснення "єдності життя і виховання дитини";
- 12) створення стимулюючого і розвивального середовища на основі визначення мети, цінностей, норм, принципів, завдань, напрямів виховних програм діяльності відповідно до потреб, інтересів учнів, а також використання культурно-духовних

можливостей конкретного середовища - створення організаційно-діяльнійної структури, що забезпечує розв'язання цих завдань, а саме: відбір засобів, методів, способів організаційно-педагогічної діяльності; реалізація особистісно-орієнтованого процесу виховання, оцінювання діяльності та її впливу на виховний процес, планування перспектив особистісного розвитку учнів.